

Jung Chang

DE KEIZERIN

Vertaald door Bart Gravendaal en Maarten van der Werf

Inhoud

	Over de gebruikte bronnen	8
	Opmerking van de auteur	9
	China ten tijde van keizerin-weduwe Cixi (kaart)	10
DEEL EEN	De keizerlijke concubine in stormachtige tijden (1835–1861)	
	1 Concubine van een keizer (1835–1856)	15
	2 Van de Opiumoorlog tot de verbranding van het Oude Zomerpaleis (1839–1860)	33
	3 De dood van keizer Xianfeng (1860–1861)	57
	4 De staatsgreep die China veranderde (1861)	64
DEEL TWEE	Regeren van achter de troon van haar zoon (1861–1875)	
	5 De eerste stap op de lange weg naar de moderne tijd (1861–1869)	81
	6 Voor het eerst naar het Westen (1861–1871)	101
	7 Verdoemde liefde (1869)	117
	8 Een vendetta tegen het Westen (1869–1871)	123
	9 Leven en dood van keizer Tongzhi (1861–1875)	135
DEEL DRIE	Regeren via een geadopteerde zoon (1875–1889)	
	10 Een driejarige wordt keizer (1875)	155
	11 De modernisering neemt een hoge vlucht (1875–1889)	161
	12 Verdediger van het rijk (1875–1889)	175

DEEL VIER	Keizer Guangxu neemt de macht over (1889–1898)	
13	Keizer Guangxu vervreemd van Cixi (1875–1894)	195
14	Het Zomerpaleis (1886–1894)	212
15	Teruggetrokken en ontspannen (1889–1894)	217
16	Oorlog met Japan (1894)	239
17	Een vrede die China ruïneerde (1895)	259
18	De wedloop om China (1895–1898)	268
DEEL VIJF	In het voetlicht (1898–1901)	
19	De hervormingen van 1898	287
20	Een moordcomplot (september 1898)	303
21	De wanhopige wens haar geadopteerde zoon te onttronen (1898–1900)	322
22	Met de Boksers tegen de wereldmachten (1899–1900)	332
23	Strijden tot een bitter einde (1900)	351
24	Op de vlucht (1900–1901)	362
25	Wroeging (1900–1901)	377
DEEL ZES	De werkelijke revolutie van het moderne China (1901–1908)	
26	Terug naar Beijing (1901–1902)	393
27	Vrienden worden met westerlingen (1902–1907)	400
28	Cixi's revolutie (1902–1908)	418
29	Verkiezingen! (1905–1908)	435
30	Opstand, moordenaars en Japanners (1902–1908)	443
31	Sterfgevallen (1908)	463
EPILOOG	China na keizerin-weduwe Cixi	476
	Noten	480
	Geraadpleegde archieven	512
	Bibliografie	513
	Verantwoording en dank	530
	Fotoverantwoording	532
	Register	533

Voor Jon

Over de gebruikte bronnen

Dit boek is gebaseerd op historische, meest Chinese documenten. Daartoe behoren keizerlijke decreten, verslagen van het hof, officiële mededelingen, persoonlijke correspondenties, dagboeken en ooggetuigenverslagen. De meeste zijn pas aan het licht gekomen na de dood van Mao in 1976, toen historici hun werk in de archieven weer konden te hervatten. Dankzij hun toegewijde inspanningen zijn talloze bestanden uitgezocht, bestudeerd, gepubliceerd en soms zelfs gedigitaliseerd. Eerdere publicaties van archiefmateriaal en wetenschappelijke studies zijn opnieuw uitgegeven. Zodoende heb ik het geluk gehad om gebruik te kunnen maken van een gigantische hoeveelheid documenten. Bovendien kon ik me wenden tot de First Historical Archives of China, de voornaamste conservator van de archieven die betrekking hebben op keizerin-weduwe Cixi – 12 miljoen documenten. Veruit de meeste hier aangehaalde bronnen zijn nog nooit ingezien of gebruikt buiten de Chinees sprekende wereld.

Westerse tijdgenoten van de keizerin-weduwe hebben waardevolle dagboeken, brieven en memoires nagelaten. Het dagboek van koningin Victoria, de Handelingen van het Britse Parlement (Hansard) en de overvloedige internationale diplomatieke uitwisselingen zijn stuk voor stuk rijke bronnen van informatie. De archieven van de Freer Gallery of Art en de Arthur M. Sackler Gallery, in Washington, D.C., is de enige plek die de originele negatieven van de foto's van Cixi bezit.

Opmerking van de auteur

De taël was de Chinese munt in die tijd. Een taël woog ongeveer 38 gram en de waarde ervan werd geschat op ruwweg een derde van een pond sterling.

Bij Chinese (en Japanse) persoonsnamen komt de achter- of familienaam op de eerste plaats, behalve bij personen die ervoor kozen hun naam anders te schrijven.

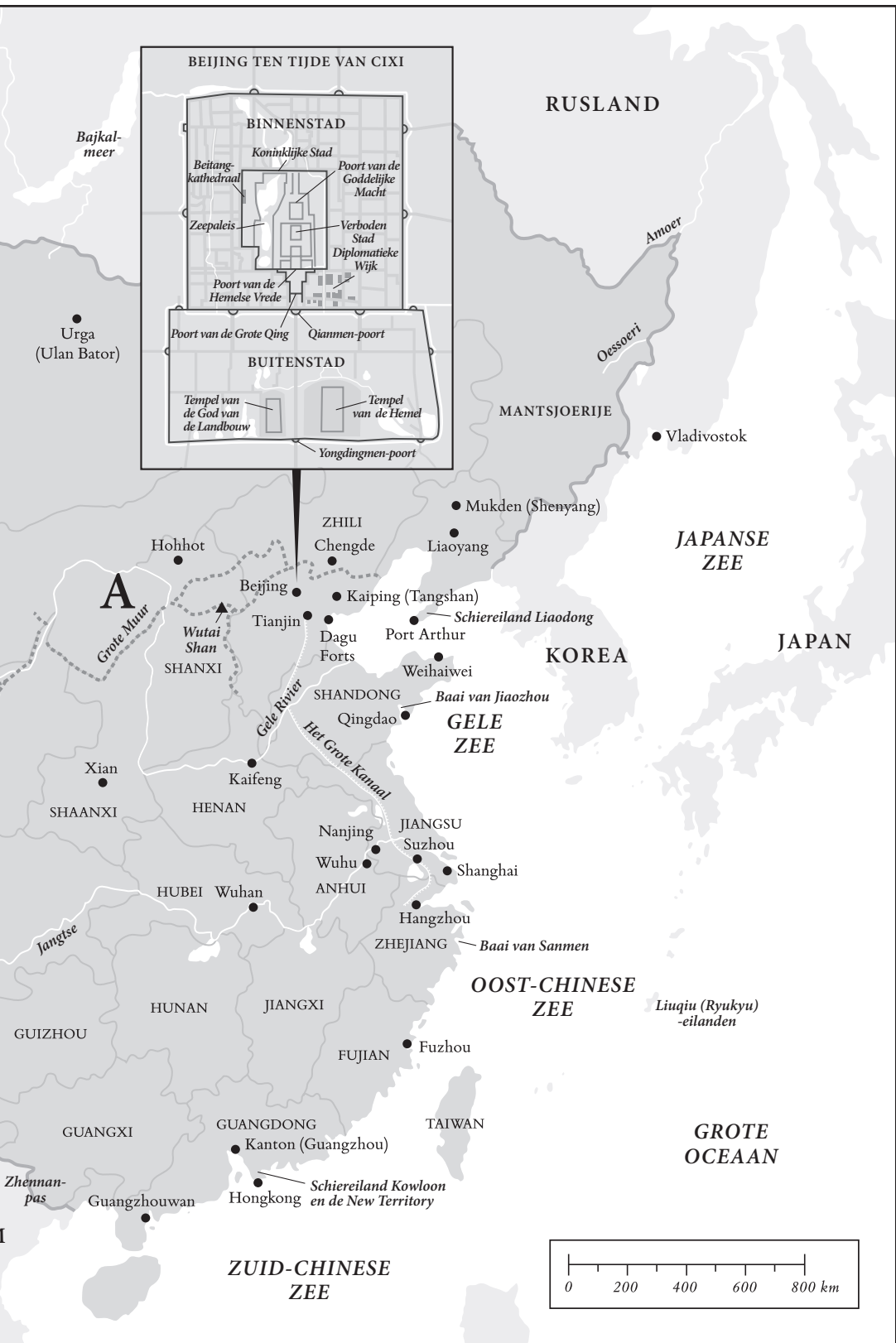
Het *pinyin*-systeem wordt gebruikt als transliteratie noodzakelijk is. Daarom komen er ook niet-*pinyin* Chinese namen voor, zoals Kanton en Tsinghua (universiteit).

Data en leeftijden van personen worden weergegeven op basis van het westerse systeem (dat tegenwoordig in China wordt gebruikt). Uitzonderingen hierop staan aangegeven.

In de bibliografie worden de publicatiedata weergegeven van de uitgaven die de auteur heeft geraadpleegd. Daardoor kan de indruk ontstaan dat veel heel oude boeken pas heel recentelijk zijn verschenen.

CHINA TEN TIJDE VAN KEIZERIN-WEDUWE CIXI

DEEL EEN

De keizerlijke concubine
in stormachtige tijden
(1835-1861)

Concubine van een keizer (1835–1856)

In de lente van 1852, tijdens een van de landelijke selecties die van tijd tot tijd werden gehouden om een gade te kiezen, viel het oog van de keizer op een zestienjarig meisje, dat werd uitgekozen tot zijn concubine. Een Chinese keizer had een keizerin, maar mocht zoveel concubines hebben als hij maar wilde. Aan het hof werd zij niet ingeschreven onder haar eigen naam, maar eenvoudig als ‘de vrouw van de familie Nala’¹; de naam van een vrouw werd te onbeduidend geacht om te worden geregistreerd. Maar in minder dan tien jaar had dit meisje, wier naam anders voor altijd verloren zou zijn gegaan*,² zich omhoog gevochten tot heerseres van China, en zou decennialang – tot haar dood in 1908 – over het lot van bijna een derde van de wereldbevolking beschikken. Deze heerseres was keizerin-weduwe Cixi (ook wel geschreven als Tzu Hsi). Cixi was haar erenaam, die ‘zachtaardig en blijmoedig’ betekent.

Ze kwam uit een van de oudste, meest gerenommeerde Mantsjoe-families. De Mantsjoes zijn een volk dat oorspronkelijk uit Mantsjoerije komt, in het noordoosten, voorbij de Chinese Muur. In 1644 werd de Ming-dynastie in China ten val gebracht door een

---

* Er is verondersteld dat haar meisjesnaam ‘Lan’ zou zijn geweest, wat ‘magnolia’ betekent, of ‘orchidee’. In feite was het de naam die haar werd gegeven toen ze aan het hof kwam. Haar nazaten voeren aan dat haar naam ‘Xing’, ‘amandel’ was; dezelfde klank als het karakter ‘geluk’. Professor Wang heeft overtuigend aangetoond dat Lan niet Cixi’s meisjesnaam was.

boerenopstand, waarbij de laatste Ming-keizer zich ophing aan een boom in de achtertuin van zijn paleis. De Mantsjoes grepen hun kans om door de Chinese Muur te breken. Ze versloegen de boerenrebellens, bezetten heel China en stichtten een nieuwe dynastie, de Grote Qing – ‘Grote Zuiverheid’. Nadat zij de Ming-hoofdstad Beijing hadden veroverd, bouwden de zegevierende Mantsjoes vervolgens een rijk dat driemaal zo groot was als het Ming-rijk en dat op zijn hoogtepunt een gebied van 13 miljoen vierkante kilometer besloeg, veel meer dan de 9,6 miljoen van het huidige China.

De Mantsjoe-veroveraars, die honderdmaal kleiner in aantal waren dan de autochtone Han-Chinezen, legden aanvankelijk op beestachtige wijze hun wil op in het rijk. Ze dwongen de Han-Chinese mannen hun kapsel aan te passen aan dat van de Mantsjoes als zichtbaar kenmerk van onderwerping. De Han-Chinezen droegen van oudsher lang haar en staken het op in een knot, maar de Mantsjoes schoren het hoofd rondom kaal, en lieten in het midden een lange gevlochten staart groeien. Eenieder die weigerde de staart te dragen, werd terstond onthoofd. In de hoofdstad werden de Han-Chinezen door de veroveraars de binnenstad uit gedreven naar de ‘buitenstad’, waarbij de binnenstad werd gereserveerd voor de Mantsjoes. De twee etnische groepen werden van elkaar gescheiden door muren en poorten.* De onderdrukking verminderde in de loop der jaren en de levensomstandigheden van de Han-Chinezen waren over het algemeen niet slechter dan die van de Mantsjoes. De etnische animositeit nam af – ook al bleven de beste baantjes in handen van de Mantsjoes. Gemengde huwelijken waren verboden, wat in een familiegerichte samenleving betekende dat er weinig sociaal contact bestond tussen de twee groepen. En toch namen de Mantsjoes veel over van de cultuur en het politieke systeem van de Han-Chinezen, evenals van de wijze van bestuur van het rijk, dat zich als een reusachtige octopus uitstreekte tot in de uithoeken van het land. Het bestuur werd voor het overgrote deel bemand door Han-ambtenaren, die werden geselecteerd uit de geletterde bevolking door

---

* Han-Chinezen die in het Mantsjoe-leger in Mantsjoerije hadden gezeten, golden als Mantsjoes.

middel van het traditionele keizerlijke examenstelsel, waarbij men werd geëxamineerd op de kennis van de oude geschriften van Confucius. Veel Mantsjoe-keizers waren zelf op confuciaanse wijze opgeleid, en sommigen van hen werden grotere confuciaanse geleerden dan de besten onder de Han. Zodoende beschouwden de Mantsjoes zichzelf als Chinees, en noemden hun rijk zowel het 'Chinese' rijk, of 'China', als de 'Qing'.

De heersende familie Aisin-Gioro bracht een hele reeks bekwame en hardwerkende keizers voort, absolute monarchen die elke belangrijke beslissing persoonlijk namen. Er was geen eerste minister, maar slechts een raad van adviseurs, de Grote Raad. Al bij het krukken van de dag lazen de keizers verslagen, hielden vergaderingen, ontvingen ambtenaren en vaardigden decreten uit. De verslagen vanuit heel China werden afgehandeld zodra ze binnenkwamen, en maar zelden bleef iets langer dan een paar dagen liggen. De keizerlijke residentie was de Verboden Stad. Dit rechthoekige complex besloeg een gebied van 720.000 vierkante meter en is misschien wel het grootste paleizencomplex ter wereld. Het werd omringd door een majestueuze muur van ongeveer tien meter hoog en bijna negen meter dik aan de basis, met een indrukwekkende poort aan iedere kant, een imposante wachttorens op iedere hoek en eromheen een vestinggracht. Bijna alle gebouwen in het complex waren voorzien van geglazuurde dakpannen in een gele tint die was voorbehouden aan het hof. Als de zon scheen, waren de fraai gebogen, gelaagde daken als een gouden vlammenzee.

Een bepaald district ten westen van de Verboden Stad vormde het centrum voor de transporten van steenkool naar de hoofdstad. Vanuit de mijnen ten westen van Beijing werd het vervoerd in karavanen van kamelen en muilezels, omhangen met rinkelende bellen. Naar verluidt reden er dagelijks wel vijfduizend kamelen Beijing binnen. Hier hielden de karavanen halt en deden de dragers hun boodschappen in winkels met hun naam geborduurd op kleurrijke vaandels of verguld op gelakte platen. Het zachte poederachtige stof op de onverharde straten bij droog weer veranderde na een plensbui in een modderrivier. Het rioolstelsel, dat zo verouderd was als de stad zelf, verspreidde een doordringende stank. Afval werd simpelweg op straat gekwakt, als aas voor honden en vogels. Na hun maal

kleurden de grote aantallen gieren en zwarte kraaien de gouden daken van de Verboden Stad zwart.

Ver van het gedruis lag een netwerk van stille, smalle stegen, die bekendstonden als *hu-tong*. Hier werd in 1835 op de tiende dag van de tiende maanmaand Cixi, de toekomstige keizerin-weduwe van China geboren. De huizen waren ruim, met keurig geordende binnenplaatsen, nauwkeurig opgeruimd en schoon, in scherp contrast tot de vieze en chaotische straten. De grootste kamers hadden deuren en ramen die openden naar het zuiden om het zonlicht binnen te laten, terwijl de noordkant was dichtgemetseld om de zandstormen die regelmatig over de stad woedden af te weren. Op de daken lagen grijze pannen. Dakpannen hadden een voorgeschreven kleur: geel voor de keizerlijke paleizen, groen voor de prinsen en grijs voor alle andere daken.

De familie van Cixi was al generaties lang in overheidsdienst.³ Haar vader Hui-zheng werkte als secretaris en daarna als afdelingshoofd bij het ministerie van Ambtenaren.⁴ Het gezin was welgesteld en Cixi had een zorgeloze jeugd. Als Mantsjoe bleef haar het voetbinden bespaard, een gebruik bij de Han-Chinezen waarbij de voetjes van hun pasgeboren dochters werden gebroken, waarna ze strak werden ingebonden om de groei te stagneren. Het gebruik, waarbij de vrouwen afschuwelijke pijnen leden, was op dat moment al zo'n duizend jaar oud.

De meeste andere gewoonten, zoals de segregatie van mannen en vrouwen, werden door de Mantsjoes en de Han-Chinezen gedeeld. Als dochter van een beschaafde familie leerde Cixi een beetje Chinees lezen en schrijven, tekenen, schaken, borduren en kleding naaien – wat beschouwd werd als noodzakelijke vaardigheden voor een jonge dame. Ze was een pientere en energieke leerling en ontwikkelde een grote verscheidenheid aan interesses. In de toekomst, wanneer het op een bepaalde gunstige dag de ceremoniële plicht van de keizerin-weduwe was om het patroon te snijden voor haar jurk – een symbool van vrouwelijkheid – zou zij zich met ontzagwekkende vaardigheid van deze taak kwijten.

De Mantsjoe-taal, die ze sprak noch schreef, was geen onderdeel van haar opleiding. (Toen ze heerser van China werd, moest ze de rapporten die in het Mantsjoe waren gesteld, in het Chinees laten